

ԱՐՄԵՆ ՊՈԴՈՍՅԱՆ

ՀՀ կառավարությանն առընթեր քաղաքացիական
ավիացիայի գլխավոր վարչության պետի տեղակալ,
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի հայցորդ

ՊՐՈՖԱՅԼԻՆԳԸ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԱՎԻԱՅԻԱՅԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ՀԱԿԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԻՐԱԿԱՆԱՅՆԵԼՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ ՈՒՆԵՅՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ԲԱՅԱՀԱՅՏՄԱՆ ՄԵԹՈԴ

Հոդվածում ներկայացված է պրոֆայլինգի հիմնական բնորոշումները, ինչը նշանակում է անցկացնել պրոֆիլավորում, մարդկանց պահվածքի, շարժումների և խոսակցական առանձնահատկությունների ուսումնասիրման միջով պարզել, անձը հասարակության համար վտանգ ներկայացնում է, թե ոչ: Ներկայացվել է պորգայլինգի իրականացման հիմնական կանոնները, համաձայն որի պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառման համակարգում կարևոր նշանակություն ունեն ուղևորի վարքագծի դրսևորման հատկանիշները:

Հիմնաբառեր- քաղաքացիական ավիացիա, անվտանգություն, պրոֆայլինգ, ահաբեկիչների խղենափիկացում, հոգեբանական գործոններ:

Գլոբալացման արդի մարտահրավերներից է նաև անօրինական միջամտության գործողություններից քաղաքացիական ավիացիայի պաշտպանությունը, որը նախատեսում է այնպիսի ընթացակարգերի մշակում և կիրառում, որոնք հնարավորություն կտան արագ և արդյունավետորեն կանխել այդպիսի երևույթները: Երկրների փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ահաբեկչական գործողություններից քաղաքացիական ավիացիայի օբյեկտների (օդանավակայան, օդանավ, ուղևորներ և նրանց սպասարկման ծառայություններ, օդային երթևեկության սպասարկման ծառայություններ և այլն) պաշտպանվածության աստիճանը օդանավակայաններում տարբեր տեսակի անվտանգության տեխնիկական սարքավորումների օգտագործումից բացի, անմիջականորեն կապված է նաև այդ նպատակով առավել լայն գիտագործնական մեթոդների կիրառումից, քանի որ միայն անվտանգության տեխնիկական սարքավորումների օգտագործումը ամբողջովին չի լուծում պոտենցիալ ահաբեկչի բացահայտման խնդիրը և անհրաժեշտություն է առաջանում փնտրել ահաբեկչական գործողություններից քաղաքացիական ավիացիայի պաշտպանության այլ հնարավոր ուղղություններ: Այդպիսի ուղղություններից մեկն էլ քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառումն է:

Պրոֆայլինգի մեթոդը քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում սկսվել է կիրառվել XX դարի 70-ական թվականների սկզբներին Իսրայելի «ԷԼ-ԱԼ» ավիաընկերության կողմից, այնուհետև՝ ԱՄՆ-ում և եվրոպական երկրներում, իսկ 2004 թվականին

Ռուսաստանի Դաշնության Դոմոդեդովո օդանավակայանից թռիչքներ իրականացրած երկու օդանավերի դեմ իրագործված ահաբեկչական գործողություններից հետո նաև ԱՊՀ երկրների օդանավակայաններում՝ որոշակի չվերթերի նկատմամբ¹:

Պրոֆայլինգ բառն առաջացել է անգլերեն «profile» բառից, որը հայերենում բառացիորեն նշանակում է կիսադեմ (պրոֆիլ), սակայն տվյալ դեպքում այդ հասկացությունը վերաբերում է մասնագիտական տերմինաբանությանը և կիրառվում է պրոֆիլավորում իմաստով, որը նշանակում է որևէ մանրամասի պահանջված ձևն ընտրել, այսինքն անցկացնել պրոֆիլավորում, մարդկանց պահվածքի, շարժումների և խոսակցական առանձնահատկությունների ուսումնասիրման միջով պարզել, անձը հասարակության համար վտանգ ներկայացնում է, թե ոչ:

Ավիացիոն անվտանգության պրոֆայլինգը պրոֆայլինգի ուղղություններից մեկն է և նպատակ է հետապնդում ուղևորների ընդհանուր հոսքում անձի դրսևորված վարքագծի առանձնահատկությունների (պահվածքի, շարժումների) միջոցով բացահայտել այն ուղևորներին, որոնք մտադրություն ունեն ահաբեկչական գործողություններ իրականացնել օդանավակայանում, օդանավում, փորձել օդանավ փոխադրել զենք և պայթուցիկ նյութեր կամ իրենց հոգեբանական առանձնահատկություններից ելնելով կատարել հակաիրավական գործողություններ:

Պրոֆայլինգի մեթոդի հիմքում դրված է այն դրույթը, որ յուրաքանչյուր մարդ կարող է լինել ահաբեկիչ, իսկ յուրաքանչյուր առարկա՝ պայթու-

ցիկ սարքավորում կամ զենք, այդ պատճառով ուղևորների զննման ընթացակարգում պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառման շրջանակներում անցկացվող բոլոր միջոցառումներն ուղղված են այդ դրույթի հաստատմանը կամ ժխտմանը:

Ուղևորների սպասարկման ընթացակարգի շրջանում պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառումը թույլ է տալիս միայն ենթադրություն կատարել հնարավոր անօրինական միջամտության գործողությանն ուղևորի առնչության մասին, որը, սակայն, անվտանգության տեխնիկական սարքավորումներով ուղևորի, նրա ձեռքի իրերի և նրա կողմից փոխադրման հանձնված ուղեբեռի զննման ընթացքում կարող է հաստատվել կամ չհաստատվել, քանի որ անօրինական միջամտության գործողության իրական սպառնալիքը կարող է առավելապես բացահայտվել ուղևորի, նրա ձեռքի իրերի և փոխադրման հանձնված ուղեբեռի նախաքննիչքային զննման ընթացակարգերի կիրառման հիման վրա:

Օդանավակայաններում իրականացվող ուղևորների սպասարկման ընթացակարգի շրջանում պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառումը սկսվում է ուղևորի մասին ավիափոխադրողների տվյալների բազաների (ավիատոմսերի վաճառքի տվյալներ) նախնական տեղեկատվության հավաքից, որից հետո հնարավոր կեղծիքի հայտնաբերման նպատակով ուղևորների հաշվառումից և գրանցումից առաջ ուսումնասիրվում են ուղևորի ուղևորային փաստաթղթերը:

Օդանավակայաններում պրոֆայլինգի մեթոդի գործնական կիրառման համար առավել հարմարավետ վայր են ուղևորների հաշվառման և գրանցման տեղամասերը³, քանի որ օդանավակայանի այդ տեղամասերում է, որ ուղևորը գտնվում է իր կողմից փոխադրվող ուղեբեռի հետ միասին և առկա է որոշակի ժամանակահատված՝ պրոֆայլինգի իրականացման համար:

Պրոֆայլինգի մեթոդի կիրառման համակարգում կարևոր նշանակություն ունեն ուղևորի վարքագծի դրսևորումն հատկանիշները, որոնց գնահատման և վերլուծության համար պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակիցը պետք է ունենա անհրաժեշտ գիտելիքների պաշար կիրառական հոգեբանության ոլորտից:

Մարդկանց վարքում և արտաքինում կասկածելի երևույթների բացահայտումը հնարավոր է պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակցի կողմից հոգեբանական թեստավորման⁴ կիրառման միջոցով, որն այստեղ ընկալվում է, որպես անձի հնարավոր անօրինական գործողության կատարման մտադրության իրականացումը հաստատող ներքին հոգեբանական իրավիճակի բացահայտման եղանակ: Խոսքը տվյալ դեպքում, գնում է որոշակիորեն

սահմանված սխեմայով մարդու հոգեբանական իրավիճակի մասնագիտական դիտարկման մասին: Հայտնի է, որ հանցավոր միտումներ ունեցող անձինք բնութագրվում են որոշակի հոգեբանական իրավիճակով, որն անխուսափելիորեն իր արտահայտությունն է գտնում անձի վարքում, օրգանիզմի ֆիզիոլոգիական դրսևորումներում և արտաքին տեսքում: Այդպիսի դրսևորումներից են օրինակ՝ նյարդային իրավիճակի կանխանշանային (սիմպտոմատիկ) արտացոլումները, իրավիճակի զգացական արձագանքը, կեղծ վարքի առանձնահատկությունները, մարդու վրա ակոհոլի և թմրամիջոցների ազդեցության նախանշանները, ոստիկանության ու անվտանգության ծառայության աշխատակիցների հետ շփման ընթացքում վարքում ցուցաբերվող անբնականությունը և դերասանությունը, շրջակայքում տեղի ունեցածի հանդեպ անուշադրությունը և այլն:

Հոգեբանական թեստավորման համար կարևոր պայման է ուղևորի կասկածներ առաջացնող վարքի զարգացման վրա ուշադրության կենտրոնացումը: Այդպես, եթե ուղեբեռի վերաբերյալ հարցման ընթացքում պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակցի հետ շփումների ժամանակ ուղևորը փոխում է իր վարքագիծը (նրա մոտ նկատվում է հուզմունք, լարվածություն կամ վախ), ապա դա հնարավորություն է տալիս պրոֆայլինգ անցկացնող անձին ուղևորի մտադրությունների մասին կազմելու իրական կարծիք:

Քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում պրոֆայլինգի անցկացումը մասնագիտական գործունեության յուրահատուկ ձև է, որը նման գործառույթներ իրականացնող անձանցից պահանջում է ունենալ անհրաժեշտ գիտելիքներ և պատրաստակալություն տարբեր ասպարեզներից, օրինակ՝ աշխարհագրությունից, արվեստից, պատմությունից, լեզուներից և այլն: Այդ պատճառով գերադասելի է, որ պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակիցն ունենա առնվազն բարձրագույն կրթություն և տիրապետի որոշակի հոգեբանական գիտելիքների:

Գործունեության տվյալ տեսակն անմիջականորեն կապված է այնպիսի հոգեբանական կատեգորիաների հետ, ինչպիսիք են «շփումը» և «դիտարկումը», այդ պատճառով հոգեբանության բնագավառի գիտելիքների առկայությունն անհրաժեշտ է պրոֆայլինգի իրականացման համար: Սակայն դա չի նշանակում, որ պրոֆայլինգ պետք է իրականացնեն բացառապես հոգեբան մասնագետները, քանի որ գործունեության այս տեսակի մեջ հոգեբանական բաղադրիչը մեկ քառորդից չի անցնում և անմիջական աշխատանքի իրականացման համար անհրաժեշտ հոգեբանական գիտելիքները կարելի է ստանալ և ավելի կարճ ժամանակա-

հատվածում: Նման մասնագիտական դասընթացներ կազմակերպվում են ԻԿԱՕ ավիացիոն անվտանգության տարածաշրջանային ուսումնական կենտրոնների կողմից:

Գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման նպատակով կարևոր նշանակություն ունի պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակցի ընտրության հարցը: Քանի որ պրոֆայլինգը կապված է անվտանգության ասպարեզի հետ, հետևաբար անցանկալի է այնպիսի անձանց ներհուսքը ավիացիոն անվտանգության ծառայություններ, որոնք ունեցել են քրեական՝ անցյալ, կամ որոնց մոտ առկա են հակասոցիալական կամ հակապետական տրամադրություններ: Նման անձանց ընդունումից խուսափելու համար պետք է իրականացվի նրանց կենսագրության նախապատմության ստուգում, պարզելու համար նրանց քրեական պատասխանատվության ենթարկված լինելու կամ չլինելու հանգամանքը, կապը քրեական տարրերի և ահաբեկչական կազմակերպությունների հետ, իսկ թեկնածուի հետ հարցազրույցի անցկացման միջոցով կարելի է հայտնաբերել ինչպես թեկնածուի հակասոցիալական հակվածությունը, այնպես էլ տվյալ գործունեության հանդեպ դրական միտման առկայությունը, այսինքն՝ հենց անվտանգության ասպարեզում իրականացվող գործողությունների հանդեպ կարևորության և պատասխանատվության հստակ գիտակցությամբ աշխատելու մտադրվածությունը:

Ուղևորների հետ շփումը և ուղևորային փաստաթղթերի ստուգումը պահանջում է պրոֆայլինգ իրականացնող անձանցից ունենալ պրոֆայլինգի ընթացքում ձեռք բերված տեղեկատվության արագ վերլուծման և կարճ ժամանակահատվածում տրամաբանական եզրակացություններ կատարելու ունակություն: Ընդ որում, ուղևորների հետ շփումը պահանջում է ունենալ բարձր մասնագիտական պատրաստակամություն, տիրապետել գրուցակցին իր հանդեպ տրամադրող շփման այնպիսի հատկություններին, ինչպիսիք են գրագետ բառահյուսությունը, հստակ արտասանությունը, հաճելի կեցվածքը, գրուցակցի վրա ազդելու տեխնիկան և այլն:

Պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակիցը պետք է ունենա ուղևորային փաստաթղթերի ստուգման հմտություն, որոշակի գիտելիքներ ահաբեկչական կազմակերպությունների մասին, ինչպես նաև անհրաժեշտ ծավալի օտար լեզվի տիրապետում՝ միջազգային չվերթերի ուղևորների հետ շփման համար: Պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակիցն ուղևորների վրա պետք է թողնի հաճելի տպավորություն, ունենա կոկիկ արտաքին, համապատասխան համազգեստ, ուղևորի հետ շփման դեպքերում լինի զուսպ, քաղաքավարի և

նրբանկատ:

Ուղևորների համար ոչ ստանդարտ իրավիճակներում (պրոֆայլինգի իրականացում, հարցումներ, ձեռքի իրերի և ուղեբեռի զննումը և այլն) նրանց մոտ առաջացնում են բացասական հոգեբանական վերաբերմունք, որը պահանջում է պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակցի կողմից ցուցաբերել անհրաժեշտ նրբանկատություն և լինել շրջահայաց: Չնայած, պրոֆայլինգի բազային դրույթի համաձայն յուրաքանչյուր ուղևոր (հաճախորդ) դիտվում է որպես ահաբեկչական գործունեության հնարավոր մասնակից, սակայն այդ մոտեցումը չպետք է արտացոլվի ուղևորների հետ շփումների վրա: Պոտենցիալ ահաբեկիչը չպետք է նկատի, որ իրեն կասկածում են, իսկ «սովորական» ուղևորի նկատմամբ չպետք է բացահայտ անվստահություն արտահայտող վերաբերմունք ցուցաբերվի, քանի որ նման վերաբերմունքը կարող է բացասականորեն անդրադառնալ պրոֆայլինգի իրականացման արդյունքների վրա:

Պրոֆայլինգ իրականացնող աշխատակցի ընտրության ժամանակ, օդանավակայանների և ավիափոխադրողների պատասխանատուները պետք է հաշվի առնեն թեկնածուին ներկայացվող վերևում նշված բոլոր սոցիալ-հոգեբանական բնութագրերը, քանի որ ոչ բոլոր անձիք են տիրապետում նման գործունեության համար անհրաժեշտ հատկանիշների:

Օդանավակայանների և ավիափոխադրողների ավիացիոն անվտանգության ծառայություններում պրոֆայլինգի ներդրումը ունի լուրջ և հիմնավոր պատճառաբանում: Պրոֆայլինգի մեթոդը տարբեր երկրներում գործնական կիրառման ավելի քան քսան տարվա հաջողված փորձ ունի և ստացված դրական արդյունքները հաստատում են քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում այդ մեթոդի կիրառման գործնական օգուտը: Բացի այդ պրոֆայլինգը բավականին ճկուն համակարգ է, որը հնարավորություն է տալիս ավիացիոն անվտանգության ծառայություններին անհրաժեշտության դեպքում վերանայելու իրենց աշխատանքները և ավիացիոն անվտանգության տարբեր միջոցներ կիրառելը: Հետևաբար, պրոֆայլինգը կարելի է դիտարկել, որպես անօրինական միջամտության գործողություններից պաշտպանության կազմակերպման համար մեթոդաբանական մոտեցում:

Պրոֆայլինգի իրականացումը չի ենթադրում, որ պետք է հրաժարվել օդանավակայաններում ուղևորի, նրա ձեռքի իրերի, ուղեբեռի և բեռի զննման համար նախատեսված տարբեր տեխնիկական միջոցների կիրառումից, այլ այն քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում ահաբեկչական գոր-

ծողություններից պաշտպանության նպատակով իրականացվող անվտանգության միջոցառումների ներդաշնակ կիրառման մեխանիզմն է և քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում նախապատրաստվող ահաբեկչության գործողությունների կանխատեսման պրոֆիլակտիկ միջոց:

Պրոֆայինգի մեթոդի կիրառման շրջանակներում կարևոր պայման է ահաբեկչության իրականացման հնարավորությունը մատնանշող կասկածելի հատկանիշների բազայի կուտակումը, տարբեր չափանիշներով (կեղծ ուղևորային փաստաթղթեր, ուղևորի արտաքին տեսք, վարք) դրա համակարգումը և խնդրին համալիր մոտեցումը, այսինքն՝ ուղևորը, նրա ուղեբեռը և փաստաթղթերը դիտարկվում են որպես մեկ միասնական գործընթացի մաս: Այդպիսի մոտեցումը հնարավորություն է տալիս հանցագործ միտումներ ունեցող անձի հայտնաբերման նպատակով իրականացնել համակարգված գործողություններ, լրացուցիչ անհարմարություններ չի ստեղծում ուղևորների համար և միաժամանակ նպաստում է ուղևորի անվտանգության ընդհանուր մակարդակի բարձրացմանը:

Քաղաքացիական ավիացիայի անվտանգության ապահովման համակարգում պրոֆայինգի ակտիվ ներդրումը և կիրառումը ունակ է որակապես բարելավել ահաբեկչության կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների ամբողջ համալիրը, իհարկե, եթե պրոֆայինգի ներդրումը չի հանդիսանում որպես նորաձևության տուրք կամ ձևական բնույթ չի կրում:

Ավիացիոն անվտանգության ծառայությունների աշխատակիցներին պրոֆայինգի գծով ուսուցումը, ինչպես ցույց է տալիս տարբեր երկրների փորձը, դրական է ազդում նրանց հետագա ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա, քանի որ նրանց գիտակցության մեջ փոխվում է անմիջական աշխատանքի հանդեպ մոտեցումը: Պրոֆայինգը ստիպում է խորհել և ավելի ուշադիր հետևել և վերլուծել տարբեր իրադարձությունների միջև պատճառահետևանքային կապերը, ոչ ստանդարտ մոտեցում ցուցաբերել իրենց աշխատանքում առաջացող խնդիրների լուծման նկատմամբ: Դրանք շատ կարևոր ունակություններ և կարողություններ են ավիացիոն անվտանգության ապահովման խնդիրներ իրականացնող աշխատակիցների համար:

Կարևոր է նշել, որ քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտում պրոֆայինգի ներդրումը հանդիսանում է ավիացիոն անվտանգության ապահովման ևս մեկ լրացուցիչ միջոցառում և օդանավակայանների ու ավիափոխադրողների կողմից զգալի ներդրում՝ ահաբեկչության դեմ պայքարի ընդհանուր համատեքստում, որի կիրառումը զգալիորեն բարձրացնում է քաղաքացիական ավիացիայի անվտանգության ապահովման ընդհանուր մակարդակը:

¹ Профайлинг технологии предотвращения противоправных действий, Москва-2010г, С. 6.

² Տե՛ս, Ռուս-Հայերեն բառարան, Հայաստանի հրատարակչություն, Երևան-1982թ. էջ 975:

³ Профайлинг технологии предотвращения противоправных действий, Москва-2010г, С. 44.

⁴ Профайлинг, учебное пособие, Москва-2008г, С. 11-12.

⁵ Профайлинг, учебное пособие, Москва-2008г, С. 42-43.

⁶ Профайлинг, учебное пособие, Москва-2008г, С. 46-47.

Գրականության ցանկ

1. Вольнский-Басманов М.Ю., Эриашвили Н.Д., Профайлинг, технологии предотвращения противоправных действий, Москва-2010г.,
2. Вольнский-Басманов М.Ю., Вольнский В.Ю., Каменева М.Е., Проконешкин В.И., Корнилов В.Н., Свешников А.Н., Профайлинг, учебное пособие, Москва-2008г.,
3. Вольнский-Басманов М.Ю., Вольнский В.Ю., Цыгулев Г.И., Корнилов В.Н., Авиационная безопасность, Москва-2005г.,
4. Конвенция о Международной Гражданской Авиации (Чикагская Конвенция): ICAO Doc.7300, издание девятое - 2006 г.
5. Руководство по безопасности для защиты гражданской авиации от актов незаконного вмешательства, ICAO Doc.8973, издание девятое - 2009 г.
6. Վարիբյան Ա.Ս., Ռուս-Հայերեն բառարան, Հայաստանի հրատարակչություն, Երևան-1982թ.

Արսեն Սոգոսյան

Заместитель начальника главного управления
гражданской авиации при правительстве РА,
соискатель академии государственного управления РА

РЕЗЮМЕ

*Профайлинг как метод выявления лиц, которые намерены совершить
незаконные действия системы гражданской авиации*

В статье представлены основные определения профайлинга. Это означает профилирование человеческого поведения, манер и разговорных особенностей, и выяснение представляет ли опасность человек для общества или нет. Представлены общие правила осуществления профайлинга, согласно которым профайлинг является важной демонстрацией особенностей поведения пассажиров.

Ключевые слова: гражданская авиация, безопасность, идентификация террористов, психологические факторы.

Arsen Poghosyan

Deputy Director of the General Department of the Civil
Aviation at the Government of the Republic of Armenia,
PhD candidate at the Public administration academy of the Republic of Armenia

SUMMARY

*Profiling as a method of identifying individuals who intend to commit
unlawful actions of the civil aviation system*

The main definitions of profiling are presented in the article. This means profiling of human behavior, manners and conversational characteristics, and to find out whether a person is a danger to society or not. General rules for profiling are presented, according to which profiling is an important demonstration of the behavior of passengers.

Keywords: civil aviation, security, profiling, identification of terrorists, psychological factors.